

УДК 352/354(477)

А.В. РЕШЕТНІЧЕНКО

БАГАТОЗНАЧНІ ТЕЗАУРУСИ В УПРАВЛІННІ РОЗВИТКОМ СУСПІЛЬСТВА**Решетніченко Андрій Володимирович** – доктор філософських наук, професор кафедри філософії та соціально-політичних дисциплін Академії митної служби України

Розкрито методологія мікро- та макромодельовання базових засобів антикризового управління процесами стратегічного розвитку суспільства.

Ключові слова: тезаурус, методологія, пізнання, панорамне мислення, моделі конструювання, стратегія розвитку, засоби антикризового управління.

Раскрыта методология микро- и макромоделирования базовых средств антикризисного управления процессами стратегического развития общества.

Ключевые слова: тезаурус, методология, познание, панорамное мышление, модели конструирования, стратегия развития, средства антикризисного управления.

Disclosed the methodology of micro-and macromodelling basic tools of crisis management processes, strategic development of the society

Key words: a thesaurus, methodology, knowledge, panoramic thinking, model design, strategy development, crisis management tools

© А.В. Решетніченко, 2012

Постановка проблеми. Актуальність теми дослідження обумовлена соціально небезпечним загостренням протиріч між діями місцевої, регіональної, державної, європейської, світової влади спрямованими на встановлення фінансово-політичних диктаторських режимів, які призводять до розбалансування, знекровлення, а нерідко й просто знищення фундаментальної, галузевої, прикладної науки і по суті є визначальною роллю системи пізнавальної, освітньої, виховної та управлінської діяльності у процесах стратегічного розвитку суспільства¹. Гострота даної проблеми дуже наочнюється все більш наростаючими й безперервними хвилями внутрідержавних, континентальних та світових криз у сферах економіки, екології, демографії, виробництва, права, моралі, духовності та культури, які супроводжуються різкою активізацією форм силового спротиву населення сіл, міст, регіонів, держав та планети в цілому беззаперечному домінуванню олігархічних кланово-корпоративних мілітаризованих та кримінальних за своєю суттю гіперполітизованих режимів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналізу зазначених і пов'язаних з ними проблем присвячені дослідження спрямовані на визначення предмета, ролі та міста моністичних та діалектичних тезаурусів у процесах пізнання, підвищення якості освіти та управлінської діяльності². Що ж стосується власне «багатозначних тезаурусів», то, на превеликий жаль, ні само поняття, ні його предметна область і тим більше роль та місце в системі пізнавальної й управлінської діяльності ніким, скільки нам відомо, до цього часу не розглядалися.

Мета дослідження. Головна мета статті полягає у розкритті фундаментальних теоретико – методологічних засад концептуальної побудови системи засобів антикризового управління процесами стратегічного розвитку суспільства. Практична реалізація цієї мети передбачає розв'язання низки зав-

дань, головними серед яких виступають вимоги до подолання домінуючих нині неонепатичних типів управління¹⁰ як часткових і по суті кримінальних, корумпованих, гіперполітизованих, кланових, архаїчних та ситуативних. Отже, результатом вирішення цього завдання має стати формування і практична реалізація якісно нового та єдино прийняттого гуманістичного типу управління як головної умови і визначального засобу розбудови гуманістичного громадянського суспільства. Не менш важливим виступає завдання пов'язане з розкриттям як механізмів, так і власне системи засобів формування якісно нових стилів мислення як основи конструювання транзитивних моделей стратегічного розвитку суб'єктів буття.

Виклад основного матеріалу дослідження. Результати пізнання багатовікової історії людства сконцентровано у чотирьох традиційних формах фіксації, збереження і передачі інформації до яких відносять «словники» як зібрання слів за різними ознаками, «компендіуми» як упорядковані системи знань у певних галузях пізнання, «енциклопедії» як системи комплексних і міждисциплінарних підходів до упорядкування знань і «госарії» як теоретично упорядковані знання спрямовані на обґрунтування певних концептуально – методологічних підходів. Так, якщо, наприклад, наукову новизну глосарію з «Управління соціальним розвитком» складають вимоги до розкриття будови та змісту якісно нової гуманістичної концепції управління, базових процесів державотворення, системи засобів управління соціальним розвитком та критеріїв оцінки якості управлінської діяльності,³ то у значно більш об'ємній восьмитомній «Енциклопедії державного управління» різноманітні складові процесів, механізмів та засобів управлінської діяльності так і не знайшли, на наш погляд, ні концептуально – методологічної обґрунтованості, ні цілісності, ні якісно більш ефек-

тивної системи засобів державного управління⁴.

Найперше ж місце за кумулятивним ефектом історії суспільства посідають, на наш погляд, «тезауруси» як світоглядно упорядковані понятійно – категоріальні системи концептуалізації засобів пізнання і подальшого розвитку людини, держави і суспільства. Тезауруси призначені вирішувати головне для системи пізнання завдання: яким чином необхідно через багатоманітність явищ розкривати єдність і цілісність суб'єктів буття як головної умови поєднання теорії і практики, засобів пізнання і засобів перетворення світу. Саме такі завдання вирішували розглянуті нами раніше моністичний і діалектичний тезауруси⁵.

Що ж стосується підходів до розробки багатозначних тезаурусів в історії пізнавальної діяльності, то до найвагоміших і, можна сказати, найбільш визначальних для розвитку суспільства слід віднести, на нашу думку, моделі конструювання уявлень про єдність і цілісність буття представлені у вченнях «Піфагорійського союзу», математичної моделі картини світу Миколи Кузанського, німецької класичної та української філософських систем.

У запропонованій ще у V віці до н.е. піфагорійцями формулі розкривається механізм переходу від частки до цілого, від старого до нового. Філософську основу п'ятизначного тезаурусу поняття складають числа, які в математичній формі ілюструють діалектику переходів від частки до цілого за допомогою бінарної моделі – «одиниці» та «нуля». Так, поняття «математичної» точки складає основу будь-якого цілого і тому може розглядатись як вихідна «одиниця» пізнавальної діяльності. Певна сукупність точок веде до нового поняття – «ліній», сукупність яких формує поняття «площин», які, об'єднуючись, складають різні «фігури» і тим самим розкривають процес переходу від окремого до якісно нового, цілісного за своєю природою утворення. Ці нові утворення і являють собою певні «речі», «предмети» та інші «явища» буття сутність яких розкривається за формулою: $1 + 2 + 3 + 4 = 10$.

Наступний крок був зроблений через два тисячоліття Миколою Кузанським, який у XV столітті перейшов від лінійної схеми піфагорійців до математичної моделі універсуму, будова якого розкривалась числом 1000 і включала нижчу, середню та вищу області. Кожна з областей також включала по три рівні – перший, середній та вищий, – структура яких розкривалась наступним чином:

Перший рівень - $1 + 2 + 3 + 4 = 10$.

Середній рівень - $10 + 20 + 30 + 40 = 100$.

Вищий рівень - $100 + 200 + 300 + 400 = 1000$.

Принципово новим кроком на шляху збагачення багато в чому абстрактних і фактично позбавлених пізнавального змісту формул піфагорійців та Кузанського стали проведені у ХУІІІ столітті Еммануїлом Кантом дослідження, в яких він розглядав категорії як найбільш загальні форми мислення, що упорядковують пізнавальний досвід людини та суспільства. Розподіляючи категорії на розряди, він, по суті, започатковує структурну будову чотиризначних філософських тезаурусів, зміст яких розкривається наступним чином:

I розряд: Реальність (1) – Заперечення (2) – Обмеження (3) – Якість (4).

II розряд: Єдність (1) – Множина (2) – Цільність (3) – Кількість (4).

III розряд: Субстанція (1) – Причина (2) – Дія (3) – Відношення (4).

IV розряд: Можливість (1) – Дійсність (2) – Необхідність (3) – Модальність (4).

Найбільш же вагомих внесок у розвиток людської цивілізації мало б внести вчення І.Канта про «категоричний імператив», сутність якого полягає у незаперечності дотримання головного принципу, згідно з якими кожна людина мала б розглядатись як «мета» і ні в якому разі як «засіб». Однак реальне життя і досі підтверджує ту незаперечну істину, що дуже незначна купка одних людей використовує абсолютну більшість населення сіл, міст, держав та планети в цілому не інакше ніж «гвинтиків», «речей» та інших «засобів» кримінального збагачення, безкарного аморалізму і свавілля.

Розкриваючи діалектику відносин між поняттями «кількості» та «якості» за допомогою категорії «міра», Гегель також звертається до чотиризначних тезаурусів, які найкращим чином ілюструють діалектичну платформу застосованого ним методу як свого роду універсальної системи, зміст якої розкрито ним за формулою:

Якість (1) – Кількість (2) – Міра (3) – Буття (4).

Основа (1) – Явище (2) – Дійсність (3) – Сутність (4).

Доволі цікава для історії пізнання спроба розкрити будову світу в поняттях на практиці, на превеликий жаль, виявилась нічим іншим, ніж завуальованою формою великодержавного шовінізму, який розглядає людей не більш ніж «гарматне м'ясо», завдяки якому німецька нація нібито «очищається» під час спровокованих нею ж військових дій. Заме завдяки подібному маразму німецька класична філософія зробила набагато більший внесок у розвиток фашизму, ніж у прогрес пізнавальних можливостей людства.

Центром духовного розвитку української філософії ХУІІ століття була заснована Петром Могилою у 1632 Києво – Могилянська Академія, творча атмосфера якої сприяла формуванню авторських курсів з філософії, логіки та інших дисциплін. До найвідоміших діячів Академії слід віднести, перш за все, автора багатьох літературно – публіцистичних, філософських, природничо-наукових, історичних та теологічних творів, професора, а згодом і ректора Києво – Могилянської Академії, голову «вченої дружини» Петра І Феофана Прокоповича (1677 – 1736), за «Букварем» та «Першим повчанням отрокам» якого навчалася більшість народів Східної Європи. Розглядаючи знання як вищий критерій призначення людини, одне з головних завдань Прокопович вбачав у пізнанні законів руху матерії як основи розвитку людини і природи. У закликах до розкріпачення, розвитку гідності людини він бачив головні умови реалізації гуманістичної моралі і реальні шляхи до земного благополуччя і щастя.

Долаючи і досі домінуючі тенденції зведення ролі людини до гвинтика природничої або теоло-

го – політизованих систем, видатний український мислитель Григорій Савич Сковорода (1722 – 1794) обґрунтовує вчення про єдність «трьох світів» - макрокосму (всесвіту), мікркосму (людини) та символічної реальності (пізнання). Саме вчення про «три світи» мають скласти основи нової, людиноцентристсько-орієнтованої філософії, сутність якої він вбачає у розвитку панорамного світобачення як нового типу мислення, єдиного привести людей до оптимізму, спокою, миру та щастя: «Когда дух человека весел, мысли спокойны, сердце мирно, то и все светлое, счастливое, желанное. Вот это и есть философия».

Ніби передбачаючи необхідність подолання домінуючих у наші часи безлічі форм моральних, правових, фінансових, соціокультурних аномалій, девіацій та інших збочень, Г.С.Сковорода розвивав вчення про «дві натури» - видиму («твар») та невидиму («бог»). Сутність цього вчення підкреслювала необхідність дотримання кожною людиною головних умов «сродності» до фізичної, або ж до духовної праці. Дійсно, навряд чи може стати щасливою людиною яка: «А. Входит в несродную статью. Б. Несёт должность, природѣ противную. В. Обучается тому, к чему не рождена. Г. Дружит с тѣми, к коим не рождена».

Наступним кроком до глобалізації світоглядних орієнтацій виступає започатковане першим Президентом Української Академії наук Володимиром Івановичем Вернадським (1863 – 1945) вчення про біо- та ноосферу. Прогнозуючи різку активізацію процесів глобалізації суспільства на основі створення єдиної інформаційної системи, нових джерел енергії, доступу громадськості до управління та широкої участі у науково-дослідницькій діяльності, В. І.Вернадський розвиває ідеї єдності простору і часу в організації Всесвіту.

Саме ці ідеї у другій половині ХХ століття підхоплює чудова плеяда представників «київської світоглядної школи»¹¹ на чолі з директором Інституту філософії АН України В.І Шинкаруком (1928 – 2001), яка розвиває ідеї «світоглядного синтезу», універсальної єдності людини зі світом, формування нового типу культури мислення на основі уявлень про «континуум» та «універсум».

Успішне завершення цих визначальних для розвитку цивілізації уявлень розкрито також українськими дослідниками у поняттях про форму, організацію, закони, принципи та механізми розвитку «картини світу»⁶. Усвідомлення органами влади та громадськістю визначальної ролі моделі «картини світу» у процесах подальшого розвитку суспільства дозволить перейти від часткових, розірваних, хибних та соціально небезпечних пізнавальних конструкцій до панорамних стилів мислення здатних привести цивілізацію до гармонізації зусиль на шляху розбудови спочатку гуманістичного громадянського суспільства, а згодом і до значно більш продуктивного освоєння найближчого та галактичного організованого космосу.

У цьому зв'язку першочергової ваги набувають питання організації та фінансування зусиль спрямованих на значно більш ефективне пізнання та перетворення як зовнішнього, так і внутрішнього

світів. Сучасні підходи до практичного вирішення цих проблем наскрізь пронизані властивими усій сучасній світовій системі механізмами штучного розшарування дослідників на «передових» та «відсталих», різними формами корупції, клановості, протекціонізму, упередженості та розірваності підходів. Наприклад, у той час як українська наука на протязі століть відігравала і зараз продовжує відігравати лідируючу роль у формуванні якісно більш досконалих і перспективних напрямків пізнавальної діяльності, представники так званих «передових країн» Заходу вперто продовжують насаджувати теократичні, астрологічні, фізікалістські, технотронні, фаталістичні, асоціальні та аморальні погляди на шляхи та засоби подальшого розвитку людства. В той час як на розвиток уявлень про «картину світу» ні сама Українська держава, ні інші країни не витратили ані копійки, ані цента на побудову колайдеру та тисяч інших часткових, а нерідко й просто псевдонаукових проблем щорічно витрачаються десятки трильйонів доларів, які, по суті, і надалі залишають людство на рівні примітивної абсолютизації й без того домінуючих сьогодні міфологічних, теократичних та фізікалістських поглядів на людину і світ. Разом з тим не може не дивувати наполегливість безмежного фінансування зусиль спрямованих на пряме знищення інститутів сім'ї, освіти, права, охорони здоров'я, абсолютизації утилітарних світоглядних орієнтацій та примітивних критеріїв «успіху», «багатства», які різко підвищують темпи геноциду, інтелектуальної, моральної та духовної деградації населення як переважної більшості країн, так і планети в цілому⁷.

Незважаючи на відсутність як фінансової, так і будь-яких інших видів підтримки з боку власної держави і з боку інших країн світу, ми готові запропонувати деякі надзвичайно важливі, на нашу думку, напрацювання пов'язані з подальшою успішною розробкою теорії «багатозначних тезаурусів». Перше, на чому слід зробити особливий наголос, полягає у визначальній ролі «тезаурусів» на шляху розвитку як самої пізнавальної системи, так і цивілізації взагалі. Згідно із цим усю передуючу поняттям «тезаурусів» історію слід розглядати не більше, ніж пубертатний та молодший дитячий вік у розвитку як цивілізації, так і системи пізнання. Якщо попередні віки навчили людство користуватись лише словами, окремими поняттями та доволі обмеженою кількістю категорій, то розробка «тезаурусів» вимагатиме спочатку навчатись вмінню розкривати динаміку зв'язків між базовими категоріями, а згодом і використовувати знання взаємопереходів між десятками, сотнями, тисячами та десятками тисяч «рядів», «полів» та більш складно організованих «систем» категорій в управлінні процесами розвитку людини, держави, суспільства і всесвіту. Використання тезаурусів в якості базових одиниць пізнання дозволить не тільки якісно покращити систему освіти, виробництва, культури та усіх інших соціальних інститутів, але й забезпечить людству перехід до освоєння якісно більш прогресивних форм руху матерії, нових видів енергії й більш досконалих систем отримання, збереження та використання інформації.

Наступний крок пов'язаний з необхідністю розкриття таких базових механізмів, які визначали б шляхи формування простих і складних, фундаментальних і прикладних, окремих, загальних і глобальних, онто- та гносеологічних тезаурусів категорій. Саме до таких мають бути віднесені, на наш погляд, уявлення про такі три головні механізми, як «синтезування», «фреймування» та «кластеризація». Так, процес «синтезування» можна розглядати як механізм формування тризначних тезаурусів. Однак цей процес ні в якому разі не можна розглядати як механічне поєднання протилежностей шляхом знаходження «середини» між «початком» і «кінцем». Подібний шлях – це глухий кут, в якому опиняються багатоманітні спроби розробки «триалектики», «діанектики» та інших різновидів псевдодіалектики. Перспективні ж шляхи «синтезування» повинні розглядати, наприклад, «управління» як мистецтво переведення «вірогідності» у «необхідність», а «пізнання» – як систему переведення «безконечного» (нерідко «дурного» та «страшного») у реально існуюче розумне, безпечне та корисне «кінцеве».

Чотиризначні тезауруси формуються шляхом «фреймування» відносин між «тезою», «антитезою» і «синтезом» як складовими нової якості предмета в структурі розвитку явищ буття. Наприклад, на відміну від «класичного» системного підходу, який обмежується, на жаль, лише поняттями трьох складових – «елементів», «підсистем» і, власне, не зрозуміло яких «систем», механізм «фреймування» включає поняття «елемента» (1), «сегмента» (2), «фрагмента» (3) які виступають складовими формування певних видів, типів і, головне, рівнів організації конкретних «підсистем» (4).

Найвищий же рівень формування багатозначних тезаурусів пов'язаний з «кластерними» механізмами пізнавальної та управлінської діяльності. Кластерні механізми формують такі тезауруси категорій, які розкривають структуру, закони, принципи та організацію будови тих або інших «частин» у структурі розвитку «цілого». Саме на основі кластерних механізмів нами розкрита архітектоніка гносеологічних механізмів розвитку суспільства, а також багаторівнева структура організації буття, яка представлена в якості глобальної моделі «картини світу»⁸. Саме завдяки кластерним механізмам нам вдалося побудувати багаторівнево структуровану гуманістичну концепцію управлін-

ня, яка включає діалектичні («біфуркаційні») ряди понять організованих у шести триадично структурованих блоках, які формують діалектично поєднані між собою раціональні та чуттєві кластери базових категорій управлінської діяльності⁹.

Зазначені напрацювання лише започатковують надскладний і, можна сказати, визначальний шлях розвитку людства на шляху розробки багатозначних тезаурусів, які спочатку розкрили б роль, місце та роль не тільки понять і категорій, але й чисел, знаків, звуків, почуттів та інших засобів спочатку пізнання, а згодом і управління процесами розвитку певних видів цілого.

Висновки. Виходячи із сказаного вище, слід особливо підкреслити наступне:

1. Поняття «тезаурусів» взагалі й «багатозначних тезаурусів» зокрема належить до історично визначальних умов прогресивного розвитку систем пізнання, управління, освіти, виробництва, права, культури як головних чинників формування, розвитку та практичної реалізації фізичного, інтелектуального і духовного потенціалу людства на шляху освоєння космічного і галактичного простору.

2. Головними механізмами формування якісно різних видів багатозначних тезаурусів виступають процеси «синтезування», «фреймування» та «кластеризації».

3. Діалектичний характер зв'язків між протилежностями розкривається шляхом розробки тризначних (або «класичних») тезаурусів як таких рядів корелятивно пов'язаних базових категорій, які розкривають окремі і спеціальні закони відносин між протилежностями шляхом синтезу їх значень та сенсу.

4. Механізми «фреймування» розкривають технологію побудови чотиризначних тезаурусів понять і категорій, які розкривають загальні закони відносин між явищами буття.

5. Механізми «кластеризації» являють собою підходи до формування усіх без винятку видів тезаурусів категорій, сукупність яких розкриває глобальні закони, принципи та механізми управління процесами розвитку як суб'єктів буття, так і самих видів актуального, потенційного й безконечного видів буття.

6. Достойне фінансування та ресурсне забезпечення подальшої розробки цього піонерського напрямку сприяло б якісному підняттю державного іміджу України на шляху стратегічного управління процесами розвитку суспільства.

ПРИМІТКИ:

¹ Решетніченко А.В. Управління процесами розвитку пізнавальної діяльності як умова забезпечення якості вищої освіти// Решетніченко А.В., Шевченко С.О. – Вища школа. – 2009. – С.67 – 76. Решетніченко А.В. Обґрунтування концепції розмежування політичної і управлінської складових у державно – управлінській діяльності// Решетніченко А.В., Кіреєва О.Б., Голубчик Г.Д. Проблеми сучасного державного управління :зб. наук. праць. – Донецьк: ДонДУУ, 2010. – С. 292 – 305. Решетніченко А.В. Розмежування політики і управління в системі державної влади: концептуальні аспекти// Решетніченко А.В., Кіреєва О.Б., Голубчик Г.Д. Вісник АМСУ. Серія «Державне управління». - №1 (2). – 2010. - С.18 – 29.

² Решетніченко А.В. Світоглядні основи управління якістю вищої освіти// Решетніченко А.В., Шевченко С.О. Теорія і практика управління соціальними системами: філософія, психологія, педагогіка, соціологія: щоквартальний науково – практичний журнал. – Харків: НТУ (Харківський політехнічний інститут ХПІ). – 2009, №3. – С.10 – 18. Решетніченко А.В. Світоглядна роль моністичного тезаурусу, Грані – 2009 - № 67. – С. 45 – 49. Решетніченко А.В. Методологічна роль діалектичних тезаурусів//Грані № 4 (72)липень – серпень 2010. – С.40- 42.

- ³ Решетніченко А.В., Серьогін С.М. Теорія управління соціальним розвитком: українсько – англійський глосарій/Пер. Англ.. Л.В.Павленко та ін. – Д.:ДРІДУ НАДУ, 2005. – 144с.
- ⁴ Енциклопедія державного управління: у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України; наук.-ред. колегія: Ю.В.Ковбасюк (голова) та ін. – К.: НАДУ, 2011 (http://www.academy.gov.ua/news/news_2012/news_2012_03_13.html).
- ⁵ Решетніченко А.В. Світоглядна роль моністичного тезаурусу, Грانی – 2009 - № 67. – С. 45 – 49. Решетніченко А.В. Методологічна роль діалектичних тезаурусів//Грانی № 4 (72)липень – серпень 2010. – С.40- 42.
- ⁶ Решетніченко А.В., Распопов И.В. Картина мира в системе познания. – Д.:ДГУ, 1992. – 136 с. Решетніченко А.В.Парадигма жизнедеятельности и мировоззрение:Методологический аспект. Монография. – Д.:ДГУ, 1997. – 176с. Решетніченко А.В.Соціальні механізми формування гуманістичного світогляду: Автореф. дис. докт.філос. наук. – К, 2000. – 31с.
- ⁷ Решетніченко А.В. Управління розвитком Європейської та світової спільнот//Актуальні проблеми державного управління. Зб. наук. пр. /Редкол. С.М.Серьогін (голова ред.) та ін. – Д.: ДРІДУ НАДУ, 2004. – Вип 2 (16). С.12 – 17.
- ⁸ Решетніченко А.В., Кіреєва О.Б Кластеризація публічного адміністрування процесів стратегічного розвитку суспільства// Публічне управління:теорія і практика. - № 3 (11), 2012 (у друку). Решетніченко А.В.Парадигма жизнедеятельности и мировоззрение:Методологический аспект. Монография. - Д.:ДГУ, 1997. – 176с.
- ⁹ Решетніченко А.В. Гуманістична концепція управління// Актуальні проблеми державного управління :Зб. наук. пр./Редкол.:С.М.Серьогін (голов. Ред.) та ін. – Д.: ДРІДУ НАДУ, 2003. – Вип 3 (11). – 21 – 43.
- ¹⁰ Неонепатизм – антинародна кадрова політика протиправного протягування у місцеві, регіональні та державні органи влади професійно невідповідних людей, криміналітет, родичів, водіїв, охоронців, коханок, збоченців, сектантів, психічно хворих, громадян інших країн, які підміняють прогресивні управлінські команди кланово – мафіозними бандитськими угрупованнями.
- ¹¹ До складу «київської світоглядної школи» входять Є.І.Андрос, Є.К.Бистрицький, І.В.Бичко, І.В.Бойченко, М.О.Булатов, В.С.Горський, В.П.Загороднюк, В.В.Кізіма, С.Б.Кримський, Б.О.Парахонський, М.В.Попович, В.А.Рижко, В.Т.Табачковський які внесли вагомий вклад у пізнання «практично – духовних» форм дієвості людини і світу.